

RAJKO NAHTIGAL

Отѣцьскы кнѣгы

(Žitije Metodovo pogl. XV)

Prof. Fr. Grivcu za 70 letnico

Ko je *A. V. Gorskij* l. 1843. izdal svojo epohalno objavo »Žitija sv. Kirilla i Mefodija«,¹ se o poročilu Žitija, da je Metod prevedel tudi »Отѣцьскы кнѣгы«, ni izjavil, kaj je pod njimi umeti. *P. J. Šafarik* pa je v svoji tudi znameniti razpravi *Rozkvět slovanské literatury v Bulharsku*² izrekel, da so to »brez dvoma tako imenovani Paterikon, t. j. kratka poročila o življenju in načinu življenja prvih in najbolj slovečih puščavnikov«. Kateri pa naj bi to bil, »ni mogoče soditi: starih rokopisov te vrste je več, med njimi Življenje sv. Kondrata... Na Dunaju rokopis srbske recenzije XII. stol., v Parizu srbske recenzije XIII. stol.«³ Šafarikova trditev, da je Отѣцьскы кнѣгы iskati med Pateriki, je v tem pravcu izzvala vrsto poskusov. V novejšem času se je n. pr. *A. I. Sobolevskij* trudil dokazati, da bi bil Metod prevel tako imenovani Rimskij paterik, t. j. Dialogi papeža Gregorja Velikega.⁴ Proti temu se je obrnil *N. van Wijk* in pokazal na podlagi slovarskega gradiva ne-metodovski značaj jezika.⁵ Z druge strani sta odklonila i *A. I. Sobolevskij* i *N. van Wijk* drugačno trditev *I. M. Smirnova*, da bi bil tako imenovani Sinajskij

¹ Moskvitjanin 1843, No 6, str. 405—434. Ponatis v Kirillo-Mefodijevskij sbornik, Moskva 1865, str. 5—42.

² Časopis Českého Museum 1848, I 1—32, str. 8. Ponatis Sebrané spisy, v Praze 1865, III 163—191, str. 169.

³ ČČM 10, Sebr. sp. 171. Staroruski odlomek Žitija sv. Kondrata XI. stol. je izdal med dr. V. Jagić, Archiv für slav. Philol. 1882, VI 228—231. Druga dva rokopisa ni mogoče določiti. Glej še doli prip. 68.

⁴ Rimskij Paterik v drevnem cerkovnoslavjanskem prevode, Kijev 1904 (izdalo Istoričeskoje Obščestvo Nestora — letopisca).

⁵ Studien zu den altkirchenslavischen Paterika (Verhandelingen amsterdamske akademije znanosti, odd. Letterkunde XXX, No. 2, 1931, str. 27—30).

paterik Metodov prevod.⁶ So sicer sledovi starine, toda po Sobolevskem že iz jezika Metodovih učencev, po Wijku pa ne-Metodovi izrazi.⁷ *Wijk* sam se je odločil, da je Metodovo delo prevod gr. Ἀπόρων ἁγίων βιβλίος, toda o tem pozneje. Mnenja so se izrekla seveda tudi že prej, n. pr. od *arhimandrita Leonida* v pregledu Paterikov o Sinajskem pateriku.⁸ Neodločen je ostal *V. S. Preobraženskij* v delu o Skitskem pateriku.⁹ V povsem drugih smereh se gibljeta izjavi *A. Marguliésa* in *N. K. Nikoljskega*. Navajajoč *J. K. Jirečka*, ki je pod Metodovim Paterikom razumel kratke življenjepise svetnikov,¹⁰ misli *Marguliés* na prevod nekega Sinaksarja.¹¹ Po *Du-Cange-u* »*Συναξάρια*, ita vocant Graeci Vitas Sanctorum in compendium redactas, et succinctas expositiones solemnitatis de qua agitur...«¹² Drugo ime za to je tudi Prolog po predgovoru (*πρόλογος*) k takemu zborniku kratkih življenjepisov svetnikov.¹³ Dobesedno vzeto v pomenu še v novi dobi v pravoslavni cerkvi rabljene knjige bo težko kdo hotel pripisovati njen prototip že Metodu; saj vemo, da je učenec slovanskih apostolov *Kliment* smatral za potrebno napisati kratka »poučenja« o praznikih in kratke življenjepise svetnikov ter prevedel šele liturgično pesemsko knjigo *Cvetno triod*.¹⁴ *N. K. Nikoljskij* pa je skušal podpreti mnenje, da so Metodove *Otčesky knižy komentariji* na svetopisemske knjige (tako imenovana »tolkovanija svjatyh otcov na biblejskije knigi«), češ da bi bilo čudno, ako bi bil *Metod*, ko ni bilo še za ljudstvo moralističnih knjig, izbral specialno me-

⁶ Sinajskij Paterik (Λατινικὸν Πνευματικὸς) v drevne-slavjanskem prevode, *Sergijev* posad 1917. Ocena Sobolevskega v *Izvestija otdel. russk. jazyka i slovesnosti Rossijskoj Akademiji Nauk* 1921, t. XXIII, kn. 2, str. 289—296. Ocena *Wijkova* v *Studien* (gl. prip. 5), str. 30—33. Obširne odlomke je izdal *I. I. Sreznevskij*, *Svedenija i zametki o maloizvestnyh i neizvestnyh pamjatnikah* LXXXIII 49—110, tekst 53—98 (*Sbornik otdel. russk. jaz. i slovesu. Imp. Akad. Nauk* 1879, t. XX, No 4).

⁷ Sobolevskij str. 294, *Wijk* str. 52.

⁸ *Svedenije o slavjanskih i russkih perevodah Paterikov različnyh naimenovanij i obzor redakcij onyh* (Čtenija v Imper. Obščestve Istoriji i Drevnostej Rossijskih 1890, kn. 4).

⁹ *Slavjano-russkij Paterik*, Kijev 1909, str. 147 sl.

¹⁰ *Geschichte der Bulgaren*, Prag 1876, str. 430.

¹¹ *Der altkirchenslavische Codex Suprasliensis*, Heidelberg 1927, str. 221.

¹² *Glossarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis*, Lugduni 1688, II 1481.

¹³ *Prim. I. Porfirjev*, *Istorija russkoj slovesnosti*, čast' I. Drevnij period, izd. 2-je, Kazaň 1876, str. 204.

¹⁴ *Prim. Klimentov* grški življenjepis cap. XXII, XXVI in XXIX, v *Miklošičevi* izdaji (*Vindobonae* 1847) str. 27, 28, 31 in 34. V *Miklošičevem* latinskem ekscerptu, ponatisnjenem pri *Fr. Pastrnku*, *Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda*, v *Praze* 1902, str. 284—5 in 286.

nihom namenjeno delo.¹⁵ Temu je, kakor bomo videli, vse-kakor pritrditi, ne pa tudi trditvi Nikoljskega o komentarjih na svetopisemske knjige. Znano je po podrobnih raziskavah jezika teh komentarjev, kakor n. pr. komentarja k prerokom in Teodorita Kirskega na psalter i. dr., da so z izjemo starejšega tipa komentarja Hesihijevega na psalter bili plod šele poznejše vzhodnobilgarske Simeonove dobe. Na to opozarja tudi N. van Wijk v »Studien«.¹⁶ Na splošno se smatra še do danes vse vprašanje nerešeno, kakor kažeta n. pr. izjavi V. Jagića iz l. 1913 in 1921 ter J. Stanislava iz l. 1945. L. 1913 pravi *Jagić* v drugi izdaji zgodovine postanka starocerkvenoslovanskega jezika, delu, ki zaključuje prvo in njegovo dobo študij o tem predmetu, da je »celo vprašanje o Metodovem pateriku (tako naziva Отъѣскы кѣнигы Житија) še zelo temno, kakor tudi vprašanje o grških τὰ πατερικά«.¹⁷ Med drugim omenja Sobolevskega poskus. L. 1921 (kratko pred smrtjo, 5. avgusta 1923) pa je Jagić v informativnem članku »Konstantin (Ciril) i Metodije osnivači slovanske crkve i kniževnosti« podobno neodločeno izjavil: »Napokon se prisvaja Metodiju prevod iz nekega grškega paterika. Takovih je paterika bilo u grškoj monaškoj literaturi vrlo mnogo; ima ih čak nekoliko u starim slovanskim prevodima, ali ova građa još nije tako proučena, da bismo mogli kazati, koji je paterik u slovanskom prevodu najstariji.«¹⁸ Na navedenem mestu bi bilo treba podčrtati pripisovanje paterikov grški meniški literaturi, s čimer njih povezava z Metodovim delom že sama na sebi postaja dvomljiva. Učenci Metodovi niso bili nikakršni menihi. Naj navedem tu le n. pr. iz Žitija Naumovega, da je v Macedoniji sedem let nadomeščal brata Klimenta v »učiteljstvu«, ko je ta postal škof, in da je šele nato vstopil v samostan, ki si ga je sam sezidal na vzhodu Ohridskega jezera, kjer je »na končino svojo prijetъ ѣрѣньѣскіи образ«.¹⁹ V najnovjšem času l. 1945 smatra tudi *J. Stanislav*, da »nie je jasné doteraz, čo máme rozumiet' pod slovami legend ‚Knihy Otcov‘, t. j. paterik alebo Životy svätých Otcov. Ne-

¹⁵ Izvěstija po russkomu jazyku i slovesnosti 1928, I 442—5 v razpravi »K voprosu o sočinenijah, pripisyvajemyh Kirillu Filosofu«.

¹⁶ Studien (gl. prip. 5) str. 21—24.

¹⁷ Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache, druga izdaja, Berlin 1913, str. 84—5.

¹⁸ Bratstvo XVI 1—17, citat str. 17 (27 kniga Društva sv. Save).

¹⁹ Prim. P. A. Lavrov, Materialy po istoriji vzniknovenija drevnejšej slavjanskoj pišmennosti, Leningrad 1930, str. 181, in V. Jagić, Izagnanici iz Moravske posle smrti Metodijeve (Bratstvo XVII 19—36, o Naumu str. 34—5).

vieme ešte, které to byly.²⁰ Pri tem omenja Wijkova prizadevanja za rešitev tega problema.

N. van Wijk, ki v svoji zgodovini starocerkvenoslovskega jezika iz l. 1931 še enako pravi, da ni dognano, kateri paterik je Metod prevel,²¹ si je namreč po tem letu stavil tako rekoč kot eno življenjskih nalog, rešiti vprašanje o Metodovih *Отъбъsky kǫnigy*. K temu ga je navelo prosto naključje. Pozimi l. 1930—1 sta mu prišla v roke dva srbskokerkvenoslovska pergamentna lista s konca XIII. ali začetka XIV. stol. kot odlomek prevoda gr. *Ἀνδρῶν ἀγίων βιβλος* s sledovi starine v cerkvenoslovskem jeziku. Wijk je odlomek izdal in mu posvetil podrobno študijo.²² V njej je tudi nakazal nekak program bodočega dela.²³ Zanimanje za to ga ni popustilo, pa je leto za letom do l. 1938 objavljal vedno nove študije o paterikih — po številu dva in dvajset,²⁴ iz katerih

²⁰ Slovanski apostoli Cyril a Metod a ich činnost' vo veľkomoravskej ríši, Bratislava 1945, str. 86.

²¹ Geschichte der altkirchenslavischen Sprache I 7, Berlin-Leipzig 1931.

²² Glej prip. 5. Priznalno poročilo je napisal Fr. Pastrnek, Slavia 1933/4, XII, 228—9.

²³ Studien str. 33—4 (glej prip. 5).

²⁴ 1. Studien zu den altkirchenslavischen Paterika (Verhandelingen amsterdamske akademije znanosti, odd. Letterkunde 1931, XXX, No. 2, str. 3—43). — 2. Was ist ein Paterik Skitskij? (Mélanges de philologie offerts a M. J. J. Mikkola, Helsinki 1931, Annales Academiae Scientiarum Fennicae, ser. B, t. XXVII, 348—353, Helsinki 1932). — 3. Dva slavjanskih paterika (Byzantinoslavica 1932, IV 22—35). — 4. Die slavische Redaktion des *Μεγά Λεξιωνάριον* (ib. 236—252). — 5. Zu den slavischen Paterika (Zeitschrift für slav. Philol. 1932, IX 357—9). — 6. Das gegenseitige Verhältnis einiger Redaktionen der *Ἀνδρῶν ἀγίων βιβλος* und die Entwicklungsgeschichte des *Μεγά Λεξιωνάριον* (Mededeelingen amsterdamske akademije znanosti, odd. Letterkunde 75, ser. A, No. 4, 1933, str. 91—155, ozir. str. 1—65). — 7. De l'emploi du parfait et de l'aoriste en vieux-slave (Revue des études slaves 1932, XII 242—4 s citatom iz dunajskega cerkvenoslovskega paterika Pat.-Mih. — prim. doli str. 7 — in grškega originala). — 8. O proishoždeniji Jegipetskago Paterika (Sbornik v čest' na prof. L. Miletič, Sofija 1933, str. 361—9). — 9. Einige Kapitel aus Joannes Moschos in zwei kirchenslavischen Uebersetzungen (Zeitschrift für slav. Philol. 1933, X 60—6). O razpravah 1—9 (z izjemo 7) je podal skupen pretres M. Weingart, Byzantinoslavica 1933/4 V 460—3 z odklonilnim stališčem, da bi leksikološki kriterij za sedaj bil odločilen (str. 462—3). — 10. Die Erzählungen des Sketioten Daniel im Kirchenslavischen (Slavia 1933/4, XII 335—352). — 11. O Pateryku przetlumaczonym przez sw. Metodego (II Międzynarodowy zjazd slawistów. Księga referatów. Sekcja I językoznawstwo. Warszawa 1934, str. 167—9). — 12. L'adjectif mamū et le verbes mamiti, maniti (Revue des études slaves 1934, XIV 72—75). (Adj. mamū se nahaja v Pat.-Mih. [glej štev. 7].) — 13. Noch einmal Tolstojs »Vater Sergij« (Zeitschrift für slav. Philol. 1934, XI 336—8) s citatom iz Pat.-Mih. (glej štev. 7). — 14. Podrobnyj obzor cerkovnoslavjanskogo perevoda bol'shogo Limonarija (Byzantinoslavica 1935—6, VI 38—84). — 15. Rukopisni paterik manastira Krke (Magazin sjeverne Dalmacije II 108—110, Split 1935). — 16. Zwei Pannonismen mit od- für ot- (Zeitschrift für

se je končno izoblikovalo njegovo prepričanje, da so Metodeve Oтѣьскы кнѣгы morale biti prevod grške zbirke predvsem kratkih apoftegmat (modrih izrekov) svetih očetov, tako imenovane *Ἀποθῶν ἁγίων βιβλος*. O tem je poročal na drugem varšavskem kongresu slavistov l. 1934 »O Pateryku, przetlumaczonym przez św. Metodego« (v prip. šte. 11). V objavljenih spisih pa govori direktno o tem l. 1937 »O Pateryku przetlumaczonym przez św. Metodego« (šte. 19), l. 1938 »La traduction slave de l' *Ἀποθῶν ἁγίων βιβλος* et son prototype grec« (šte. 20) in istega leta še »Der großmährische Bischof Method als Übersetzer von Erbauungsliteratur« (šte. 21). Lotil se je tudi izdaje teksta v glavnem na podlagi rokopisa bolgarske cerkvenoslovanske recenzije dunajske državne, prej dvorne knjižnice, ki ga je Fr. Miklošič l. 1851 v Carigradu prejel od prijatelja Antona Mihanovića in ga po njem nazval Mihanovičev paterik (v spisih citiran *Pat.-Mih.*) ter mu določil starost XIII. stol. V Wijkovem nekrologu, napisanem od F. B. I. Kuiper-a, se poroča, da je v zapuščini rokopis izdaje gotov za natisk in da bo, kakor je upati, na koncu vojne mogel kmalu iziti.²⁵ Toda do sedaj ni o tem še nič slišati, dasi bi bilo objavo želeti.

Cerkvenoslovanski naslov Mihanovičevega paterika je po Miklošiču *Pověsti svętyhъ starъcbъ*.²⁶ Pred Wijkom so se bavili s tem rokopisom in ga opisovali K. F. Radčenko, S. Kuljbakin, A. I. Jacimirskij in B. Conev.²⁷ Radčenko in Jacimirskij sta

slav. Philol. 1936, XIII 85—88). Aor. wdmě (str. 85 sl.) se nahaja v *Pat.-Mih.* (glej šte. 7). Prim. sloven. odmeti. odmevati, odmev. — 17. Eine bisher unbekannte altkirchenslavische 3. Pers. Sg. Aor. auf -тъ (Zeitschrift für slav. Philol. 1937, XIV 270—2) o obliki rasutъ v *Pat.-Mih.* (glej šte. 7). — 18. Die älteste kirchenslavische Uebersetzung der Homilie: Εἰς τὸν εὐαγγελισμόν τῆς ὑπεραγίας Θεοτοκου (Byzantinoslavica 1937—8, VII 108—123 z objavo teksta iz *Pat.-Mih.*, prim. gori 7). — 19. O Pateryku, przetlumaczonym przez Metodego (Prace filologiczne 1937, XVII 59—65). — 20. La traduction slave de l' *Ἀποθῶν ἁγίων βιβλος* et son prototype grec (Byzantion 1938, XIII 235—241). — 21. Der grossmährische Erzbischof Method als Uebersetzer von Erbauungsliteratur (Slavische Rundschau 1938, X, Nr. 6, str. 6—9. V spomin Fr. Spine). — 22. Ein junges, durch Textmischung entstandenes slavisches Paterikon (Zeitschrift für slav. Philol. 1938, XV 1—17 s citati iz *Pat.-Mih.*, prim. gori 7).

²⁵ Indogermanisches Jahrbuch 1942, XXV 390—5, navedeno mesto str. 393.

²⁶ Fr. Miklošič, Zum Glagolita Clozianus (Denkschriften dunajske akademije znanosti, filozof.-histor. razred 1860, X 196.

²⁷ K. F. Radčenko, Zametki o pergamennom Sbornike XIV veka Venskoj Pridvornoj Biblioteki (Izvestija otdel. russk. jaz. i slovesn. petrograjske akademije znanosti 1903, VIII 4, str. 175—211). — S. Kuljbakin, Materialy i zametki po slavjanovedeniju (Zurnal Minist. Narodn. Prosvešč. 1905 maj, str. 1—12). — A. I. Jacimirskij, Opisanije južno-slavjanskijh i russkijh rukopisej zagraničnyh bibliotek I (Sbornik otdel. russk. jaz. i slovesn. Rossij. Akademiji Nauk 1921, XCVIII 184—7). —

ga prisojala XIV. stol. Naslov je že slabo čitljiv, tako da je bral Conev *штица* namesto *старица*. Toda zadnje se potrjuje po sorodnem rokopisu ruske cerkvenoslovanske recenzije iz konca XIV. ali začetka XV. stol. z enakim začetkom teksta *поискети святыхъ старецъ*.²⁸ Glede naslova je še neko zanimivo nesoglasje. Conev je bral *безъмльеникъ*, Kuljbakin *бѣзмльени*, Jacimirskij pa *бѣзмльени* s pripisom, da se bere s težavo. V ruskem rokopisu je to drugače izraženo: »kako bezmolvnja sѣ vsjacemъ tšcanijemъ iskati«. Kuljbakin z *-вн-* potrjuje Coneva in tedaj bi bil to subst. *безъмльеникъ* v pomenu »usamljeni pustnik, otšelnik, čovek koji se udaljio od svet-skih sujeta, ćutalica«,²⁹ o čemer je i dalje govor. Ta izraz se po I. I. Sreznevskega staroruskem slovarju nahaja v sorodnih tekstih v pomenu »otšelnik, molčal'nik, eremita *ἡσυχαστής*«,³⁰ po Miklošičevem *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum* pa celo v istem ruskem rokopisu in v pateriku XIV. stol. samostana Krke v Dalmaciji, ki ga je Wijk spoznal za isti tekst kakor Pat.-Mih. (prim. prip. 24, spis 15).

Po »Opisaniju« Gorskoga in Nevostrujeva ruskega, dunajskemu Pat.-Mih. sličnega kodeksa ustreza ta in s tem seveda tudi Pat.-Mih. grškemu, od Fotija v njegovih *collectanea* pod štev. 198 opisanemu in *Ἀνδρῶν ἀγίων βιβλος* naslovljenemu zborniku.³¹ To delo neznanega pisca v 22 poglavjih je opisovalo življenje anahoretov in menihov od sv. Antonija do časov cesarja Heraklija (od druge polovice III. do prve polovice VII. stol.). Kot zadnje poglavje je bral Fotij v svojem kodeksu *Sententiae Hesychii Presbyteri Hierosolymitani*.³² Znameniti puščavnik sv. Antonij, imenovan Veliki, je živel dolgo življenje, nekako od 251/2 do 356/7.³³ Njegovo godovanje je 17. januarja. V starocerkvenoslovanskem glagolskem Assemanijevem evangelistaru je zabeležen: »Mêsëca togo 17, svę-

B. Conev, *Slavjanski rękopisi v Viena, Sofija 1929*, str. 23—26 (*Godišnik na Sofijskija universitet, Istorisko-filol. fakultet kn. XXV 9*). — *Abreviature rokopisov* (tega in tudi dalje drugih) so, kjer to ni važno, izpisane.

²⁸ *Opisanije slavjanskih rukopisej Moskovskoj Sinodalnoj Biblioteki II 2*, str. 271. Moskva 1859.

²⁹ Prim. S. Petković, *Rečnik crkvenoslovenskoga jezika, Sremski Karlovci 1935*, str. 8 pod *бѣзмольеникъ*.

³⁰ *Materialy dlja slovarja drevne-russkago jazyka I 59* pod *бѣзмольеникъ*.

³¹ *Opisanije* (prip. 28) str. 269 in 271 sl. — I. Hergenröther, *Photius, Patriarch von Konstantinopel III 25*, Regensburg 1869. — K. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, druga izdaja, München 1897, str. 188.

³² I. Hergenröther, *Photius o. c.* str. 25.

³³ Prim. M. Buchberger, *Kirchliches Handlexikon, Freiburg im Breisgau 1907. I 262*. — Prim. tudi J. E. Zorè, *Življenje svetnikov, Celovec 1917, I 98 sl.*

tago otъsa našego prêpodobъnaago Antoniê nastavnika pu-
stыlnыkomъ«. ³⁴ V Pat.-Mih. se pričinja tekst (po Conevu):
»Reče Avva Antonij. jako ryby zamuždaošte na suši umi-
raoť. tako i mnisi muděšte kromě kelie sь prostoq čedie
živōšte kъ bezmlъvněi krêposti wslaběť.« Iz istega prevoda
je v ruskem rokopisu (po Opisaniju): »Reče avva antonij.
jako že ryby medlešči na suši umirajutъ. tako i mnisi kromě
kelъja s prostoju čadъju živušče«. To je drugo poglavje Foti-
jevega kodeksa. ³⁵ Prvega poglavja v Pat.-Mih. ni, pač pa je
v ruskem rokopisu spredaj pod posebnim naslovom »Pověsti
starecъ i nakazanije svjatyhъ wtecъ nadъ prěspějanije ko-
něčnoje«. ³⁶ V Pat.-Mih. sledi potem po Conevu pri Fotiju
na tretjem mestu omenjeno poglavje: »w poštenii jako ne
tъkъmo wt brašna ili wt besědy dostoitъ priimati ego. no i
wt viděniē i pročiuhъ duševnyhъ podvizanij«. V ruskem roko-
pisu sta vmes dve poglavji, ki ju pri Fotiju ni. Na to pa je
ustrezajoče Pat.-Mih.: »O poščeniji jako ne tokmo i wt brašna
ili wt besědy dostojitъ priimati jego. no i wt viděnija i wt
pročiuhъ duševnyhъ podvizanij«. ³⁷ Po Kuljbakinu in Jacimir-
skem pa je tudi v Pat.-Mih. pred tem poglavje »w umilenii«. Ako
je kakor v ruskem rokopisu poleg tega še poglavje »O
smireniji i w plači«, ni omenjeno. ³⁸ V ruskem rokopisu se dalje
v redu vrste poglavja Fotijevega kodeksa od 4. do 21., v
Pat.-Mih. pa po podanih opisih ni 5., 6., 11. in 13.—20. Zbog
karakteristike vsebine naj navedem naslove iz Pat.-Mih.:
(Fot. 4) Pověsti različny, (Fot. 7) jako ne podobaetъ dělъ
svoihъ prědъ človēky tvoriti, (Fot. 8) jako podobaetъ hraniti
se ino edinogo wsōzdati, (Fot. 9) w smotrenii (rus. Slovo w
rasmotreniji. Reče avva Antonij. jako sutъ jedini stьrše svoja
telesa poščenijemъ), (Fot. 10) Jako podobaetъ bodru byti
wvsemъ, (Fot. 12) Jako podobaetъ stranny priemati i sь kro-
tostiju milovati, (Fot. 21) Ispravenija wtecъ. Po poglavjih,
ustrezajočih Fotijevemu kodeksu, so v Pat.-Mih. in v ruskem
rokopisu neposredno enako dodana še tri druga poglavja:
»(Pat.-Mih.) Zapovědi svetago wta našego Stefana. čislo
vtoroenadesete. Ne iměj družby sь ženōq da ne sьgoriši
wgnemъ eę. ³⁹ — Slovo svetago wta našego Jefrema w polъzi
duši i směrenii. — Slovo wta Mosea sošta vъ skitě kъ Piminu
běždenъ byvъ wt nego pisati emu.« Dalje med obema roko-
pisoma ni enakosti. V Pat.-Mih. se po opisih nahajajo še raz-

³⁴ I. Črnčić, Assemanovo izborna evāngjelje, V Rimu 1878, str. 158.

³⁵ Opisanije str. 271. Glej še sledečo prip.

³⁶ Opisanije str. 269. Prim. tudi Wijkov spis šteev. 6 (prip. 24), str. 91
v seznamu poglavij Fotijeve »Bibliothēke«: 1.

³⁷ Conev str. 24, Opisanije str. 272.

³⁸ Kuljbakin str. 1, Jacimirskij str. 185.

³⁹ Kuljbakin str. 2, Jacimirskij str. 186.

lične vrste in vsebine dodatki: »1. Iwana mniha igumena gory Sinajskyo slovo w pokaani. wt Klimaksa. — 2. Slovo Simewna Mesopotamijskago. jako podobaetъ vъ umě imeti denъ ishodъny i eže wt žitiě. — 3. Θεωφιλα arhijepiskopa aleksendrska slovo w ishoždeni duši. — 4. Žitie i žiznъ blaženoe Θεwdory. — 5. Žitie i žiznъ av'va Simewna narečennago hrsta radi erodiva, sypisano že episkopom svetago grada. — 6. Slovo na blagoveštenie svetye bogorodico. — 7. Žitie blaženago apostola Petra. — 8. Slovo w prěprěni dijavolu sъ gospodemъ našimъ Isuhristomъ«. ⁴⁰ Glede šte. 6 je treba omeniti, da se nahaja druga redakcija prevoda v starocerkvenoslovanskem cirilskem Supraseljskem kodeksu šte. 20, da pa kaže po Wijkovem dokazovanju prevod v Pat.-Mih. starejši tip jezika nego v Supraseljskem kodeksu. Variante je zabeležil S. Severjanov v izdaji kodeksa. Prim. spočetka v kodeksu za gr. *καὶ ἐγὼ συνστερήσομαι συζυγίας καὶ πόθου, σκεπάζοντο δὲ ἀποτέμῃ τῶν τράχηλόν σου* Supr. i mēnē bōdetъ stradati podružija i volē svojeje. a tvojo šijō bradvijo otъsēknetъ, Pat.-Mih. i azъ lišiti sę imamъ snetiē i ljubve. a tvoo glavō tesloō otčesnetъ. Isti prevod kakor v Pat.-Mih. je brati z nekimi izpremembami sicer n. pr. v staroruskem Zlatostruju do 1200 po izdaji I. I. Sreznevskega: i azъ lišiti sę imamъ sužitija i ljubve a tvoju glavu tesloju wtsēčetъ. ⁴¹

T. zv. Pat.-Mih. vsebuje razne sestavine. Poleg paterika do 111. lista, se v drugem delu od 112. do 178. lista nahajajo neenородni dodatki, kakor homilija »na blagoveštenije« bogorodice, apokrifno žitije apostola Petra, »Slovo o prěprěni dijavolu« s Kristusom i. dr., in sicer, kakor navaja primere Radčenko. tako isto s sledovi starine. ⁴² Nedvomno so tudi v prvem delu, v pateriku, v morfologiji in leksiki tako arhaične črte jezika (prim. njih navedbo n. pr. od Wijka v spisu šte. 19, str. 61 sl., glej prip. 24), kakor jih je pripisovati starejšemu tipu starocerkvenoslovansčine. ⁴³ Toda to še ne more biti dokaz za Metodovo avtorstvo. Tako imamo n. pr. v Žitiju Metodovem cap. X *принимъ и сватопѣакъ князь съ вѣскми Моравланы и пороучи ѿмоу вѣса църквѣи и стрижь-*

⁴⁰ Conev str. 24—5. Kuljbakin str. 2—3, Jacimirskij str. 186—7. Začetek homilije šte. 6 je natisnil Kuljbakin str. 2, popolni tekst pa Wijk v spisu šte. 18 (gl. prip. 24), a šte. 7 in 8 je izdal Radčenko. Izvestija otdel. russk. jaz. i slovesn. Imp. Akad. Nauk 1903, VIII 4. str. 199—211 in 196—198.

⁴¹ S. Severjanov, Suprasljskaja rukopiš I 237 sl. — N. Wijk, Byzantinoslavica VII 108 sl., 110. — I. I. Sreznevskij, Izvestija Imp. Akad. Nauk po otdel. russ. jaz. i slovesn. 1861—3, X 527—535.

⁴² Izvestija VIII 4. str. 195—4.

⁴³ Prim. tudi v Miklošičevi primerjalni slovnici slovanskih jezikov III (Oblikoslovje) 84—5 številne izpiske iz Pat.-Mih. z oblikami kondicionala bimъ i. dr. na drugih mestih.

никы въ вѣсѣхъ градѣхъ. штъ того же дѣше велѣми начатъ расти оучение воже и стрижьници множитиса въ вѣсѣхъ градѣхъ.⁴⁴ Izraz strижьnikъ se nahaja, kakor beležijo vsi slovarji — Vostokova, Miklošiča in Sreznevskega — le še v t. zv. Ustjuški krmčī, v kateri se je ohranil Metodov nomokanon⁴⁵ (prim Žitije pogl. XV тѣгда же и номоканонъ, рекше законоу правило, и отъчьскыя книгы прѣложн), in sicer v zvezi na съблзнь стрижьникомъ и людѣмъ за gr. τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ.⁴⁶ Tako značilen izraz neoporečnega Metodovega prevoda se bere torej tudi v njegovem od učencev kmalu po smrti napisanem Žitiju. Prihajajo tedaj poleg črt jezika še drugi momenti v poštev. Že gori sem na nekih mestih podčrtal vsebino in namen paterika Ἀνδρῶν ἀγίων βιβλος. Wijk sam v spisu 6, str. 15—18 (glej prip. 24) pravi v svojem prevodu grškega prologa k omenjenemu pateriku, da »se začanja knjiga z bolj specielnimi, za menihe posebno potrebnimi krepostmi, kakor mir, skesanost, vzdržnost... Zaključek vse knjige tvorijo spomina vredni izreki svetih očetov, ki kronajo konec in v kratki obliki predočujejo dolžnosti menihov«. Prim. začetek v Pat.-Mih.: »Rekel je oče Antonij (vzor puščavnikov): „Kakor ribe, ki se zakesnijo na suhem, poginejo, tako oslabe v kreposti molččnosti tudi *menihi*, ki se mude izven celice in žive s preprostimi ljudmi“«. Metodovo delo, navedeno v XV. poglavju Žitija, navaja vendar le najpotrebnejše in najvažnejše prevode za neposredne cerkvene potrebe. Rastislav je prosil v Carigradu za učitelje za svoje preproste ljudi (Žitije Metodovo cap. V прѣста чадѣ), a Konstantin in Metod sta vzgajala duhovne, klerus, strижьникы, ne pa menihe in puščavnike. Klimentova grška legenda pripoveduje v VI. poglavju, da je Metod ob svoji smrti zapustil v cerkvah svoje škofije do 200 prezbiterov, diaconov in poddiaconov, a v XI. poglavju, da so ob izgnanju heretiki izmed prezbiterov in diaconov mlajše prodajali židom. Zadnje poroča enako tudi cerkvenoslovanska legenda Naumova: »jeretici ... prodaše židomъ ... prezviterы i diakoni«. ⁴⁷ Pač pa so nedvomno pozneje nastali samostani, v katerih je tudi cvela starocerkvenoslovanska literatura po starih jezikovnih tradicijah in kateri je mogoče pripisovati prevode morda celo ne enega paterika. Tako vemo,

⁴⁴ Lavrov, Materialy str. 75 (glej prip. 19).

⁴⁵ Prim. H. F. Schmid, Die Nomokanonübersetzung des Methodius, Leipzig 1922.

⁴⁶ Miklošič, Die christliche Terminologie der slavischen Sprachen. Wien 1875, str. 15—15 (Denkschriften dunajske akademije znanosti, filoz.-histor. razred XXIV) je ta izraz prezrl. V Ustjuški krmčī je pri *образъ вѣркъ* 53. Spominia na lat. »tonsus«.

⁴⁷ O obojnih legendah prim. prip. 14 in 19.

da je Prokop še v začetku XI. stol. v Sazavskem samostanu uvel l. 1032 starocerkvenoslovansko bogoslužje. Po Prokopovi smrti (l. 1053), torej po 20 letih, so menihe pregnali. Ti so se umaknili nekam na Ogrsko, to se pravi Slovaško, od koder so najbrž tudi prišli. Prvi nemški opat v Sazavskem samostanu je našel le starocerkvenoslovanske knjige.⁴⁸ Zato je po mojem mnenju z ozirom na vse rečeno iskati rešitev vprašanja o Metodovih »Отѣцьскы кѣнигы« drugje.

Že pred več kot tridesetimi leti je bilo moje mnenje, da je Отѣцьскы кѣнигы nahajati v prototipu starocerkvenoslovanskega glagolskega spomenika t. zv. Glagolita Clozianus in sorodnih tekstov, kakor n. pr. dela Supraseljskega kodeksa, a zlasti Mihanovičevega homiliarja⁴⁹ i. pod. V svojih predavanjih na univerzi v Gradcu o starocerkvenoslovanski gramatiki sem n. pr. l. 1914/15 dejal o Glagolita Clozianus po navedbi fonetičnih bohemizmov in leksikalnih moravo-panonizmov: »Na podlagi takih podatkov in razmotrivanj smo upravičeni, ne vezati prevoda teksta šele na Macedonijo, ampak mu prisojati večjo starost. To bi bil potem del tega, kar Žitiije Metodovo pogl. XV. imenuje *отѣцьскы кѣнигы* in pripisuje Metodu. Saj je to tudi spadalo k bogoslužju in v izmeri kakega toržestvennika, t. j. meneja za praznike, spočetka morda le take izredne kakor velika noč, je mogla podobno imeti že tudi najstarejša starocerkvenoslovanska literatura«. Ko sem l. 1919 prešel na novoustanovljeno univerzo v Ljubljani in pričel v jeseni istega leta s predavanji o starocerkvenoslovanski gramatiki, sem med drugim zopet rekel: »Prototip kodeksa (t. j. Glag. Cloz.) je pripisovati že po najstarejših sledovih jezika prvi dobi starocerkvenoslovanske književnosti na Moravskem in v Panoniji. Govori pa za to tudi sporočilo v Vita Methodii: *тъгда же и номоканонъ... и отѣцьскы кѣнигы прѣложн*. Ker nimamo tem zadnjim postaviti ob stran bolj odgovarjajočega in ker je to sploh edino te vrste, moramo v Glagolita Clozianus videti pač ostanek omenjenih *отѣцьскы кѣнигы*. Še bolj nas utrja v tem primerjanje s Codex Suprasliensis. Tudi tako knjigo (mišljen je prototip Glagolita Clozianus) so rabili že spočetka pri bogoslužju, četudi sprva le v omejenem obsegu za le glavne praznike v letu«. V Gradcu sem se bil namenil celo izdati obširno študijo o tem, pa sem naprosil zagrebško akademijo znanosti, da bi poslala v to svrhu v graško univerzitetno knjižnico ali v seminar za slovansko filologijo t. zv. Mihanovičev homiliarij za študij. Zaradi tedanjih vojnih razmer pa se Akademija

⁴⁸ Prim. V. Jagić, Izagnanici str. 34–5 (prip. 19).

⁴⁹ O njem glej dalje doli.

ni mogla odločiti za to. Pozneje me je drugo delo odvedlo od tega.

Ne more biti tu moja naloga, spustiti se v podrobno raziskovanje jezika Glagolita Clozianus in sorodnih tekstov in poskus rekonstrukcije prototipa kodeksa. Arhaične črte jezika, kakor smo že videli, niso še vse in dokončno odločilne. Z druge strani bi bil poskus rekonstrukcije v Ljubljani nemogoč. Kar se tiče jezika, se je o njem že mnogo pisalo.⁵⁰ V dodatku k prvi homiliji neznanega avtorja z značilnimi arhaizmi I 59—160 ter II 1—23 se nahaja moravsko-panonski izraz potpěga, ki ga je najti tudi v Ustjuški krmčci, po poreklu Metodovem nomokanonu.⁵¹ Toda važnejša je vsebina. Ta je, kakor sem podrobno historično utemljal l. 1936 v Starocerkvenoslovanskih študijah str. 39—42 (glej prip. 51) »umljiva le s stališča staromoravskih razmer. Pridiga *ВЛАДЪКАМЪ ЗЕМЛЪА* o krščanskem vladanju in čistem življenju ima smisel, kakor je razvideti iz razprave o potpěga, za Svatoplukov čas, nikakor se pa ne prilega dobi bolgarskih carjev Borisa-Mihaela in Simeona ter Klimentovemu odgovarjajočemu pisateljskemu delu v Macedoniji« (ib. str. 59). Označba Otvěčsky knižny pa gotovo more veljati in velja še bolj za zbornik homilij priznanih velikih cerkvenih očetov, kakor že le v odlomku Glagolita Clozianus Janeza Zlatousta, Atanasija in Epifanija ali Grigorija Bogoslova, Basilija Velikega i. dr. po Mihanovičevem homilariju. Po zadnjem si največ moremo napraviti neko predstavo o prototipu prvotnega homilarija za glavne praznike. Rokopis srbske cerkvenoslovanske recenzije XIII. stol. se nahaja v biblioteki zagrebške akademije. Prvi opis vsebine je podal Miklošič v izdaji dopolnila k Glagolita Clozianus.⁵² Potem se je z njim pečal V. Vondrák o priliki izdaje Glagolita Clozianus.⁵³ Rokopis je nepopoln, obsega 203 liste in še sprednjih 62 okrnjenih. Podatki o tem sprednjem delu se pri Miklošiču in Vondráku ne ujemajo. Po Miklošiču je prvi kvaternij celih listov označen z .ru. (13), poslednji z .as. (36), na kar sledi še dvajset listov brez označbe. Vrzeli so tudi vmes. Z izjemo dodatka nezna-

⁵⁰ Prim. le St. M. Kuljbakin, Leksičke studije. Leksika staroslovenskih prevoda homilija (Glas srpske kral. akademije CLXXXII, drugi razred 92, Beograd 1940). O jeziku Kločevega zbornika str. 4—7. Prim. tudi o moravizmih Južnoslovenski filolog, Beograd 1937, XVI 227—8 ter spis v sledeči prip. str. 31—59.

⁵¹ Prim. R. Nahtigal, Starocerkvenoslovanske študije, Ljubljana 1936, str. 36—7 (Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani 15, Filol.-lingv. odsek 5). Ib. str. 53—59 govorim tudi o dolgo smatranem za zagonetno I 140 *скаыто* kot sledu arhaičnosti.

⁵² Zum Glagolita Clozianus str. 197—201 (glej prip. 26).

⁵³ Glagolita Clozuv, V Praze 1893, str. 39—43 i. dr.

nega avtorja k prvi homiliji v Glagolita Clozianus I 59—160 in II 1—23 je ves tekst Glagolita Clozianus zapopaden v Mihanovičevem homiliariju, tako da je Vondrák vrzel v II. homiliji med II 77 in 78 izpopolnil po njem (v izdaji str. 52—57). Prevod je isti, razlike so le običajne izpremembe v poznejših prepisih prvotnih starocerkvenoslovanskih originalov, ki so napravili pot preko vzhodne Bolgarske na Srbsko (n. pr. bali-vračb, velbjo-veliku, radi-dělja i. pod.). Na okrnjenih kosih 55b je Vondrák našel Cloz. I 43—59, nato pa nadaljevanje grške homilije in ne kakor v Glag. Cloz. dodatek neznanega avtorja. Vondrák (str. 41) si to razlaga tako, da je neki prepisovalec prototipa Glagolita Clozianus, ki je tako isto potoval iz Moravske preko Macedonije na Hrvatsko in se pri tem deloma izpreminjal in dopolnjeval, imel pred seboj predlogo, v kateri se je bilo izgubilo nekoliko listov, česar niti ni opazil. Tudi Fr. Grivec⁵⁴ govori o okrnjenem začetku in dopolnjuje dve izgubljeni vrsti s pomočjo svetopisemskega teksta (Modr. I 1). Po ruski Ostroški bibliji l. 1581 bi bil ta citat popoln tak: »Vъzljubite pravdu sudjaščejzi zemlju. mudrѣstvujite o gospodě vъ blagostyni, i vъ prostosti srѣdca vъzyščete jego. jako obrjaščetsja ne iskušajuščim jego javiť že sja nevěrujuščim jemu.« Toda ta prevod ni star.⁵⁵ Glag. Cloz. I 59 začetno *ѣмѣ* navidezno spada kot končaj 1. os. plur. v sprednji vrsti začete oblike *расконая -ѣмѣ*, kakor tudi Vondrák v Index-u besed zaznamuje. Grivec pa veže končaj z instr. sing. *srѣdceмъ* v svobodni navedbi citata. K temu je le reči, da je zadnji prepisovalec smatral *-ѣмѣ* za glagolski končaj, ker bi drugače bil pisal *-ѣмѣ* (prim. oblike v. 55, 53). Homiliji Janeza Zlatousta *Екъ ѿавмѣтовъ епи ѿавмѣта* sami manjka v Glag. Cloz. po Miklošičevi izdaji grškega teksta k starocerkvenoslovanski homiliji *слово на врьбъницѣхъ* v Supraselskem kodeksu⁵⁶, kjer pa je drug prevod, pet strani oktava. Zanimivo bi bilo poznati citat iz Zlatoustove homilije na Cvetno nedeljo pri Konstantinu prezbiterju bolgarskem, Metodovem učencu, v njegovi razlagi k evangeliju na Cvetno nedeljo.⁵⁷ Morebiti bi se dalo iz njega marsikaj sklepati. Druga homilija v Glag. Cloz. II 24—157 (z vrzeljo med 77—78) in I 161—553, Zlatoustova na veliki četrtek, se pri-

⁵⁴ Clozov-Kopitarjev Glagolit v slovenski književnosti in zgodovini str. 18, ozir. 358 (Razprave filoz.-filol.-histor. razreda Akademije znanosti v Ljubljani I 343—408, ozir. 1—68, Ljubljana 1943).

⁵⁵ Prim. Opisanije slav. rukopisej Moskovskoj Sinodalnoj biblioteki, Moskva 1855, I 77—80.

⁵⁶ S. Joannis Chrysostomi Homilia in ramos palmarum, Vindobonae 1845, str. 26—30.

⁵⁷ Prim. P. Lavrov, Kyrylo ta Metodij v davnjo-slovjanskemu pišmenstvu, U Kyjivi 1928, str. 195.

čenja v Hom. Mih. 3 b in gre do 9 b⁵⁸. Od 9 b—12 b je druga homilija na veliki četrtek Evsebija Aleksandrijskega, a od 12 b do 21 b so vključene še tri homilije, tičočee se velikega petka, na kar je zopet 21 b—23 b ustrezajoča Glag. Cloz. I 554—751 Atanasiju pripisovana homilija na veliki petek. Po dveh zopet vmesnih 23 b—43 a sledi končno 43 a—52 a v Glag. Cloz. I 751—956 nezaključena Epifanijeva homilija na veliko soboto, ki se popolno starocerkvenoslovansko nahaja v enakem prevodu v Supraseljskem kodeksu, po izdaji Severjanova, str. 447—471 (štev. 40). Tekst v Glag. Cloz. gre le do str. 453, v. 28. Tekst Mih. Hom. je izdal V. Jagić skupaj z drugim iz srbolg. Zlatoustu 13.—14. stol.⁵⁹. V Supr. (str. 463) se je ohranil še sled glagolske predloge. Namesto gr. *δώδεκα* stoji Supr. *козекн*, kar je le tako umljivo, da je prepisovalec glagolsko označbo števila *.кн* (cirilsko bi bilo *.кн*.) smatral za kratico od njega potem izpisane besede. Nekaj opazk o razmerju tekstov te homilije v Glag. Cloz., Supr. in Hom. Mih. je tudi od Miklošiča.⁶⁰

V Hom. Mih. so pa tudi neke homilije enake Supraseljskim. V okrnjenem delu 49 b—51 a je Vondrák (str. 40) razbral tekst iz Zlatoustove homilije Supr. 312—318 (štev. 27) *слово о четрътодньннѣкъмъ лазари*, ki stoji pred *Слово на врькьницъ*, kar bi pričalo za mesto pred prvo homilijo v Glag. Cloz. V istem delu 59 a—62 b je našel Vondrák tekst iz homilije Janeza Zlatousta Supr. 354—368 (štev. 31) *Слово о алкани. ꙗ в ѿвсиѣк. и о попк н о дакъдѣк.*, kar se nahaja za homilijo na veliki ponedeljek, pa bi bilo v predlogi Glag. Cloz. izpuščeno. V drugem delu s celimi listi ustreza Hom. Mih. 55 a—58 a Zlatoustovi homiliji Supr. 471—9 (štev. 41) *Слово (v Supr. izpuščeno) на въскръшение христово - отъ лоукы евагѣанста*, kar sledi v Supr. po homiliji Epifanijevi, zadnji v Glag. Cloz. V Hom. Mih. pa stojita po Epifanijevi homiliji 52 a—53 a Zlatoustova homilija *Слово на светою пасху тридньвнааго въскръсениа* ter 53 a—55 a Grigorija Bogoslova *Слово на свети и свѣтлыи днь въскръсениа*, česar v Supr. ni, kjer je namesto tega str. 479—486 (štev. 42) Zlatoustovo *слово на стѣжъ пасхъ z začetkom Радосите см о гн*. Toda z ozirom na avtorja, dan in predmet bi se zdelo, da je to, kar

⁵⁸ Izdano od Miklošiča, Zum Glagolita Clozianus str. 202 sl. V Supr. (štev. 36) se tekst precej razlikuje. Jagić, Specimina linguae palaeoslovenicae (Petrograd 1882, str. 18—22) je natisnil paralelni tekst k Glag. Cloz. I 92—228 (s presledkom I 170—185).

⁵⁹ Bericht über einen mittelbulgarischen Zlatoust des 13.—14. Jahrh., Wien 1898; tekst homilije je str. 13 sl. (Sitzungsberichte dunajske akademije znanosti, filoz.-filol.-histor. razred CXXXIX.) Paralelni tekst iz Glag. Cloz. in Supr. pa je delno (do I 857) natisnjen v Specimina linguae palaeosloven. str. 23—26.

⁶⁰ Altslovenische Formenlehre in Paradigmen, Wien 1874, str. 82—3.

ima še Hom. Mih., v Supr. izpuščeno. Enako je še v tem delu velikonočnega časa Hom. Mih. 58 a—61 b z Zlatoustovo homilijo Supr. 486—498 (števil. 43) *Глаголо на трид'невное въскрѣшеніе гѣ нашего. въ понедѣльникъ*. Razhajata se pa v homilijah na sledečo nedeljo: Hom. Mih. 61 b—66 a *Глаголо въ недѣлю повою поновлення* (t. j. t. zv. *Θεμννα*) Grigorija Bogoslova in 66 a—70 b *Глаголо вѣ сказаніи евангелъскаго* (z zač. *Θμα же единъ вѣ обою на десете*) Grigorija škofa nazianskega, za kar ima Supr. Zlatoustove homilije str. 498—508 (števil. 44) *Глаголо на повѣжъ недѣжъ. и о некрѣстени апла домъ* in strani 508—513 (števil. 45) (*Глаголо*) *о сватѣмъ Ѳомѣ апостола. и на арнагы*. V jeziku prevoda teh homilij so razlike⁶¹ in je prepustiti še nadaljnjemu študiju, kaj je bilo prvotnejše.⁶² V Hom. Mih. se nato nadaljujejo homilije v časovnem redu zvečine z znaki starine,⁶³ v Supr. pa so brez organične zveze dodane tri legende števil. 46—48, očitvidno poznejša sestavina.⁶⁴ Pač pa je med Supr. in Hom. Mih. še enakost v dveh tekstih v začetnem delu, eni »pohvali« (gr. *εγκώμιον*) in eni homiliji.

⁶¹ Prim. A. Marguliés. Der altkirchenslavische Codex Suprasliensis (glej prip. 11).

⁶² S študijem in kompozicijo Supraseljskega kodeksa se je pečal tudi N. van Wijk: 1. Zur Komposition des altkirchenslavischen Codex Suprasliensis (Mededeelingen amsterdamske akademije znanosti, odd. Letterkunde LIX, ser. A 1925, str. 81—141). — 2. Zu den altbulgarischen Halbvakalen. V. Der Umlaut der Halbvakale im Marianus, Clozianus, Euchologium, Savvina kniga und Suprasliensis (Archiv für slav. Philol. 1926, XL 22—43). — 3. Zur Vorgeschichte zweier altkirchenslavischen Sprachdenkmäler. I. Suprasliensis (Archiv für slav. Philol. 1926, XL 265—278, o Supr. str. 266—271). — 4. Ocena o »A. Marguliés. Der altkirchenslavische Codex Suprasliensis. Heidelberg 1927« (Zeitschrift für slav. Philologie 1927, IV 475—485). — 5. War Klemens der Übersetzer des Nr. 21 des Codex Suprasliensis? (Jubilejnij zbirnyk na pošanu akad. M. S. Hruševskoho. Častyna istoryno-literaturna. Kyjiv 1928, str. 178—184). — 6. O cerkv.-slav. predloge za, s roditeljnym padežom (Sbornik statej v čest' akad. A. I. Sobolevskogo, Leningrad 1928, str. 36—8. Sbornik otdel. russk. jaz. i slovesn. Akademiji Nauk SSSR, t. CI). Vzročno za z gen. se nahaja le v poznejših delih Supr. — 7. Zur Herkunft dreier Legenden des Codex Suprasliensis (Archiv für slav. Philol. 1929, XLII 289—295). — 8. Die älteste kirchenslavische Übersetzung der Homilie: εις τον εδγγελισμον της Υπεραγλης Θεοτοκου (Byzantinoslavica 1937/8, VII 108—125). — 9. Ocena o »K. H. Meyer, Altkirchenslavisch-griechisches Wörterbuch des Codex Suprasliensis. Glückstadt u. Hamburg 1935« (Prace filologiczne 1937, XVII 337—9). — 10. Ocena o »K. H. Meyer, Altkirchenslavische Studien. I. Fehlübersetzungen im Codex Suprasliensis. Halle 1939« (Museum 1941, XLVIII, stolpec 22—5). — O Glagolita Clozianus je posebna razprava le »O naprjažonnom ъ (ѣ) v Sbornike Kloca (Slavia 1927/8, VI 239—245).

⁶³ Prim. v homiliji 116 a—118 b Meseca ijunja vь 29. mučenije sv. apostola Petra po Miklošičevem slovarju glagol *свѣстovati* »nunciare«, ki ga beremo tudi v Kijevskih listkih glagolskega misala VI a 6—7.

⁶⁴ Marguliés str. 225 sl. (glej prip. 11).

Prvo je Supr. 68—97 (štef. 5) мѣчение стѣнхъ мѣченикѣ .м. datirano z 9. marcem, Hom. Mih. 184 a—188 b панегирикъ . . . мѣсца марца .д. . . похвала в .м. мѣченицкхъ od Basilija nadškofa кесарие кападокие. Drugo je homilija Zlatoustova Supr. 243—251 (štef. 21) Слово на благовѣщеніе Богородици z зач. Пакы радости благовѣщеніе, Hom. Mih. 202 b (le začetek treh strani)⁶⁵; tu na koncu, ker pada na 25. marec, homilije pa so razvrščene po cerkvenem letu počenši z veliko-nočnim časom.

V tem pogledu je zanimiv podatek A. Popova,⁶⁶ da se v nekem srbskocerkvenoslovanskem rokopisu »toržestvennik« XIV. stol. za mesec marec nahajajo trije teksti, v katerih sta kakor v Hom. Mih. zastopana ista dva praznika: 1. Mesecca марта въ 9. днѣ мученије святииѣхъ мученикѣ 40. — 2. Mesecca марта въ 25 . . . slovo na blagovēštenie svetvie bogorodice. — 3. . . (slovo) na blagovēštenie bogorodici. Zadnji dve homiliji sta Zlatoustovi in sta isti kakor v Supr. cod., sicer pa se bere 2. tudi v Pat. Mih. (glei gori str. 10), a 3. v Hom. Mih. (str. 13)). Za štef. 1 je vredno spomniti, da se nahaja tudi v hrvatskoglagolskem pismenstvu s celo starejšimi variantami nego v Supr.⁶⁷ V tem pismenstvu so takisto stare legende, ki jih je najti tudi v staroruskem, n. pr. Kondrata, Tekle

⁶⁵ Miklošič (glei nrip. 52 in 26) je to prezrl, opazil pa Vondrák.

⁶⁶ Bibliografičeskiye materialy. I. Opisaniye sbornika russkago pis'ma konca XII. v., Moskva 1879, str. 9 (Čtenija v Imp. Obščestve Istoriji i Drevnostej Rossijskih pri Moskovskom Universitete 1879 g. kn. 1-ja. Je to t. zv. Sbornik Uspenskago sobora, v katerem se nahaja več stikov s Cod. Supr. in med dr. tudi Žitije Metodovo ter Slovo pohvalno Cirilu in Metodu. S Cod. Supr. so enakosti: 1. Usp. I. 188, Supr. štef. 35 Zlatoustova homilija na veliki torek (zač. приподобатъ са), — 2. Usp. I. 195, Supr. štef. 34 Zlatoustova homilija na veliko sredo во благовѣщеніи (zač. На всѣмъ врѣмѣ), Obojni tekst je paralelno natisnjen v Tagičevih Specimina linguae palaeosloven. str 85—91. — 3. Usp. 197, Supr. štef. 35 Zlatoustova homilija na veliko sredo (zač. бѣанко васъ ианнии оученици), — 4. Usp. I. 212, Supr. štef. 39 Zlatoustova homilija u jutro po petku (zač. Въсходоу прѣклетъ сама), — 5. Usp. I. 233 b, Supr. štef. 28 Zlatoustova homilija на врькѣнниѣ (zač. Отъ чюдескѣ къ чюдескѣ), Prim. str. 14. — Po opisu Popova se ena Zlatoustova homilija, in to o vseh svetih na prvo nedeljo po binkoštih Usp. I. 282 strinja s homilijo v drugem delu Hom. Mih. 100 b—105 a (zač. отъ бланжи чистѣи прѣдъникѣ).

⁶⁷ Prim. St. Ivšič, Ostaci staroslovenskih prijevoda u hrvatskoj glagolskoj književnosti. Hrvatski glagolski fragment »Mučenja 40 mučenika« iz 13. vijeka (Zbornik kralja Tomislava u spomen tisućugodišnjice hrvatskoga kraljevstva. Izdala Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti. U Zagrebu 1925, str. 450—508, posebno še str. 497 sl., 505—6 i. dr. Prim. tudi St. Kuljbakin, Južnoslovenski filolog 1926/7, VI 265/6.

i. dr.⁶⁸ Njih prvotni postanek in veza pa čakata še posebnega nadaljnjega študija in razjasnitve.

Na ta način bi se dalo, kakor je razvidno že iz podanega, na podlagi seveda še podrobnega pretresa ne le jezika, temveč zlasti tudi, kolikor je to mogoče, stila prevoda, do neke mere dognati prototip Glag. Cloz. in Hom. Mih. ter sorodnih zbornikov,⁶⁹ kar pa ni namen te študije, ki bi bila v Ljubljani sedaj tudi nemogoča. Seveda pa so v vseh teh zbornikih vidne njih poznejše redakcije. Tako je n. pr. v Hom. Mih., ki je ohranil toliko starine, vendar poleg Epifanijeve in Zlatoustove homilije (76 a—79 b in 79 b—82 b) на възнесеніе господа v četrtek 6. tedna po veliki noči še homilija iwana прозвитера иєзарѣха болгарскаго, verjetno že na vzhodnem Bolgarskem dodan vrinek. To je prešlo tudi v t. zv. Zlato-

⁶⁸ Prim. V. Jagić, Priměri starohèrvatskoga jezika iz glagolskih i cirilskih književnih starinah I 53, II 70 sl. U Zagrebu 1864, 1866. — Isti, Zur Berichtigung der altrussischen Texte. I. Das Fragment der Passio s. Condрати. II. Das Fragment der Acta Pauli et Theclae (Archiv für slav. Philol. 1882, VI 224—238). — Isti, Specimina linguae palaeoslov. str. 57—60. je natisnil staroruski tekst s paralelnim iz Cod. Supr. šte. 7. — P. I. Šafařík, Památky hlaholského písemnictví, V Praze 1853, str. 58 (Zlomek legendy o sv. Thekle). — J. Berčič, Chrestomathia linguae veteroslovenicae caractere glagolitico, Pragrae 1859, str. 78 (Ex legenda S. Theclae). — Isti, Citanka Staroslovenskoga jezika. U zlatom Pragu 1864, str. 56 (Prohor o Janezu Ev.), str. 38 (Iz govora o sv. Tekli). — I. I. Sreznevskii, Svedenija i zametki o maloizvestnyh i neizvestnyh pamjatnikah LXXIV. Apokrifčeskija žitija svjatyh v glagoličeskijh spisakah. 1. Iz žitija Ioanna Bogoslova (diakona Prohora). 2. Iz žitija pm. Fekly (Sbornik odel. russk. jaz. i slovesn. Imp. Akad. Nauk XV, No 1, str. 494 sl.). — Isti, Drevnije pamjatniki russk. pišma i jazvka (Izvestija Imper. Akad. Nauk po odel. russk. jaz. i slovesn. 1861—3). Str. 481: do 1100 g. Otryvok iz žitija sv. Kondrata (v Supr. šte. 7 je drug prevod), str. 485: do 1100 g. Otryvki iz žitija Fekly. — I. Vajs, Martyrii s. Georgii et Periodorum s. Joannis Apostoli et Evangelistae fragmenta glagolitica (Slavorum litterae theologicae, Pragrae Bohemorum 1907, str. 123—143.) — St. Ivšič (glej gori prip. 62) str. 451—2. — I. Miletić, Hrvatska glagolska bibliografija I. dio. Opisi rukopisa. Zagreb 1911 (Starine XXXIII 109 Legenda sv. Tekle i. dr.).

⁶⁹ V. Jagić, Opisi i izvodi iz nekoliko južnoslovenskih rukopisa str. 96 (Starine V zagrebske akademije 1873) govori o nekem odlomku druge polovice XIV. stol., na katerega začetku je kos Supr. šte. 43 in pri tem pravi: »da je ciele rukopis imao biti zbornik homilija na nedjelje i praznike. Takovih spomenika nahodimo mnogo u crkvenoslovenskoj književnosti«. Med viri »Radices linguae slovenicae veteris dialecti« (Lipsiae 1845) omenja Miklošič pod V. »Codex continens vitas sanctorum et quosdam homilias, litteris cyrillicis, a Kopitario transcriptus, pač prepis Supr. O »toržestvennikih« pravi Porfirjev str. 205 (glej prip. 13): »Toržestvennikami nazyvajutsja sborniki pohvalnyh slov na prazdniki Gospodskije i Bogorodičnyie i na dni nekotoryh svjatyh, inogda s žitijami sih sviatyh. Spiski etih sbornikov ne odinakovy, no v nih pomeščajutsja poučenija teh že otcov, sočineniia kotoryh pomeščeny v drugih otečeskijh (podčrtal jaz) sbornikah, kak-to sv. Vasilija V., sv. Afanasija i osobenno Zlatousta.«

uste,⁷⁰ nahaja se pa takisto v Uspenskem zborniku XII. stol., iz katerega je tekst tudi izdan.⁷¹

Na misel, da bi mogel prototip Glagolita Clozianus predstavljati Metodove Otъcъsky kѣniгы, je prišel tudi F r. Gri v e c. V slovenski izdaji Žitij⁷² pojasnjuje v komentarju k XV. poglavju Metodovega Žitija še: »knjige svetih očetov: izbrani spisi cerkvenih očetov, ali pa življenjepisi starejših svetnikov«. V novem latinskem prevodu z obširnim komentarjem⁷³ omenja predvsem dotedanje razlage; vendar pravi med drugim na prvem mestu: »Praeterea alia selecta opera Patrum iam saec. IX versa esse videntur«, a na drugem po omembi mnenja Nikoljskega (glej stran 4): »Quaestio profecto ardua.« Na tretjem mestu pa se že približuje in pravi: »Contra opinionem nonnullorum peritorum, versionem homiliarum Glagolitae Cloziani et codicis Supraslensis iam in Moravia factam esse tamquam partem librorum patrum (V M 15⁷), a Methodio versorum, Kuljbakin (Leksičke studije) firmiter persuasum habet, orationes s. Gregorii Naz. et dictas homilias demum in Macedonia saec. IX. exeundo vel X. ineunte versas esse... Kuljbakin saltem indirecte consentit cum N. van Wijk, libros patrum fuisse aliquod Paterikon (Vitae et exempla patrum), prout ad VM. 15⁷ iam dixi.« Jasno pa se izraža že v razpravi o dodatku neznanega avtorja k prvi homiliji Glagolita Clozianus:⁷⁴ »Ker je prvotna predloga Clozovega glagolita nedvomno iz stare moravske dobe, je treba vsebino tega rokopisa resno vzeti v poštev pri tolmačenju poročila o književnem delu sv. Cirila in Metoda v 15. poglavju Žitja Metodija. Nazadnje so tam omenjene отъцъскыма кѣнигы — knjige (spisi) svetih očetov. Zakaj naj bi izključevali prevod govorov cerkvenih očetov, ko Clozov glagolit neovržno priča, da je bilo nekaj takih govorov res prevedenih že v staromoravski dobi? Kako si moremo misliti, da ŽM o teh ne poroča, ko druge prevode tako natančno našteva? Po pravilih znanstvene metode te možnosti ne smemo kar brez dokaza izključiti.« V nadaljnjem razpravljanju (str. 351—2) pa se premalo loči

⁷⁰ V. Jagić, Bericht über einen mittelbulgarischen Zlatoust (glej prip. 59).

⁷¹ A. Popov, Bibliogr. materialy (glej prip. 66) str. 37—40. Prim. tudi V. Vondrák, O mluvě Jana Exarcha Bulh. v Praze 1896, str. 2—3. Tekst iz Mih. Hom. je paralelno s tem natisnil V. Jagić, Specimina linguae palaeoslova str. 102—111.

⁷² Žitja Konstantina in Metodija, Celje 1956, str. 144 (Cvetje iz domačih in tujih logov 8).

⁷³ Vitae Constantini et Methodii. Versio latina, notis dissertationibusque de fontibus ac de theologia ss. Cyrilli et Methodii illustrata (Acta Academiae Velehradensis XVII. 1—127, 161—277, Olomucii 1941), str. 123, prip. 7 in 127, prip. 7 ter II 170.

⁷⁴ Clozov-Kopitarjev glagolit v slovenski književnosti in zgodovini (glej prip. 54) str. 351, 351—2.

in preveč družni značaj tako bistveno različnih zbornikov, kakor Supr., Pat.-Mih. in Hom. Mih. Le zadnje je najbližje Glag. Cloz. Pritrditi pa moram povsem prof. Grivcu, da je ona homilija neznanega avtorja, katere drugi del se je ohranil v Glag. Cloz., Metodova. Izraz potpega jo veže, kakor sem pokazal v starocerkvenoslovanskih študijah (str. 31 sl. [gl. gori str. 13]), z Moravsko in Panonijo; vsebina je umljiva le s stališča staromoravskih razmer, ki nahajajo v historičnih virih popolno pojasnilo (o. c. str. 39—40, 41—42); v zvezi z njimi je obračanje k *владыкамъ* v homiliji na dlani kot Metodovo glede na omenjene razmere. Ako pa je to, tedaj je prototip Glagolita Clozianus najbrže vezan na Metodove *Отъчскы кнѣигы*. Z vključitvijo Metodove homilije v sestav prototipa more biti to le še bolj podprto. Ohranitev kosa homilije v Glag. Cloz. dokazuje le prvotno starost tega spomenika. Ako homilije n. pr. v Hom. Mih. in drugje ni dalje sledu, je to povsem umevno, ker pozneje na jugu ni bila več aktualna, pa se je opustila. Poleg tega pa je mogoče tudi direktno nadaljevanje Metodovega originala, pa bi izvodi s homilijo že bili njega redakcija. Končno je reči še to: Ako imamo iz patristike, in to važnejše, dva med seboj kolikor toliko zvezana starocerkvenoslovanska spomenika, ni le golo naključje, ampak tudi tehten moment, da mora biti prvi postanek vezan s prvim in glavnim starocerkvenoslovanskim književnim delom.

Že po zaključitvi razprave sem prejel francosko slavistično revijo za l. 1947, v kateri *A. Vaillant*⁷⁵ obravnava dodatno homilijo v Glagolita Clozianus in prihaja, ne da bi vedel za razpravo prof. Grivca, do istega zaključka, da je bil avtor Metod, toda da je slovanski tekst prevod iz grškega. Tekst je tudi izdan s podrobnim komentarjem in prevodom. Za okrnjeni začetek pa smatra, ne kakor Grivec *сръдѣ-смѣ*, temveč v skladu z biblijskim tekstom *ε-ρο*, kar bi se bilo v zvezi z *раскопа-* izpremenilo v *-ѣмъ* (glej str. 14).

⁷⁵ Une homélie de Méthode (Revue des études slaves 1947, XXIII 34—47). Moja razprava je bila napisana že pred l. 1947. — K. Horalka pregled o »otčeských kněžích« v Casopisu Matice Moravske 1945, LXV 129—131 mi ni bil dostopen.